

Még egyszer id. Szilágyi Ferenczről.

Nem lehetett kételkedni id. Szilágyi Ferencz azon állításán, hogy az egyetemes történelmet előbb magyar nyelven írta meg s mégis jól esik igazolni, ha van mivel. Már pedig van. A fia és unokája kegyelete megőrizte az apa, illetőleg nagyapa kéziratait. . . Szilágyi Sándor bőrkötésű tokokba gyűjtötte a kéziratokat, egyházi beszédeket, jegyzeteket, latin írók szövegmagyarázatait, theologiai, dogmatikai, erkölestudományi latin és magyar nyelvű tételeit, zsidó szójegyzékét, bekötötte az egyetemes történelem magyar nyelvű kéziratát; a Livius enucleatus, a Chrestomathia, a Brevis notitia litteraturae Romanae, a Brevis conspectus historiae, Scriptorum Graecae gentis classicorum, M. Felmer Historiae Transsilvanicae synopsis, végül a Transsilvania ab Hungaria separata című kéziratot munkáját s a kolozsvári ev. ref. collegiumnak adományozta ifj. Szilágyi Ferencz kézírataival és munkáival együtt.

A világtörténelem magyar nyelvű kézírata nemesak a nyelvért érdekel, hanem azért is, mivel belevonta a magyar nemzet történetét is. A második kötetben például a magyarok történelmét 1540-ig 68 4-edrétű lapon tárgyalja. Felfogását elárulja a berekesztő sorokban, midőn a különféle házakból származott királyokról így szól: „A nemzetnek közönséges jó módjával való pallérozásán egyik se munkálódott ezen királyok közül elég hathatósan. A Lajos rendelési ugyan minden dicséretet érdemelnek, a Mátyás igyekezete fontos és az ő bibliothekája királyi dolog; de a nemzeti nyelv tökéletesítéséről és azon készíttendő oktató könyvekről egyik se gondolkozott. Egy ilyen jó móddal készültnek az egész nemzet pallérozására hasznosabb befolyása lett volna, mint azon fényes bibliothékának; noha annak beese és szerzőjének dicsérete is halhatatlan“.

Ily felfogás nyilvánulása mellett még inkább csodálkozunk, hogy szép magyarsággal megírt munkáját latinra fordítva nyomatta ki.

E könyv szerkesztése egyébiránt azért is érdekes, mert a szerző felsorolja a forrásmunkákat és kézikönyveket, melyeknek alapján összeállította munkáját. Az sem érdektelen, hogy az 1540 után következő időszakban csak az erdélyi fejedelmek történetét írja meg Magyarország történetéből, a királyok története beleolvad a német császárok történetébe.

Általában véve igyekezett irodalmi színvonalon állani. Nagy terjedelmű naplót vezetett a különböző szakokban megjelent új könyvekről, némelyiknek érdekesebb adatait ki is jegyezte; járatta magának a Magyar Kurirt, olvasta a francia és német tudományos folyóiratokat, a mint ezt naplójának adatai bőven igazolják. 1814-től 1821-ig levelezést folytatott Kovachich Márton Györggyel, ki fia és a maga művei érdekében kereste meg Szilágyit. Kovachich Mártonnak tíz darab levele van meg Szilágyi iratai között. Mindenik becses történetirodalmi szempontból. Az utolsó 1821. januárius elején kelt. Érdeemes volna kiadni.

Magán életében nagyon pontos és gondos volt Szilágyi. Külföldön nyert bizonyítványait megtartotta. A leydai academia professorai mind nagy elismeréssel szólnak tudomány-szeretetéről, kiválóságáról, szorgalmáról és tisztességes erkölcsi életéről. Boers Károly a theologia tudora és a collegium kormányzója az académiá diszének nevezi (1791. apr. 7.); Hollebeck Ewald theol. dr. (1791. apr. 8.), Schultens Henrik Albert a keleti nyelvek professora (1791. apr. 10.), a szakjokban való jártasságát, ismeretkörének szélességét dicsérik; Luzac J. a görög nyelv professora sajnálatát fejezte ki a fölött, hogy Szilágyi nem marad Bataviában, kiváló tehetségének értékesítése végett (1791. apr. 11.); Water Jona Vilmos, az egyháztörténelem professora nemcsak szorgalmát, hanem kiváló előhaladását is kiemeli (1791. apr. 11.); Ravius Sebaldus Fulco Johannes theol. dr. és leydeni lelkész meg azt mondja, hogy a gyakorlás kedvéért tartott vitatkozások alkalmával, ha Szilágyi támadó vagy védő gyanánt szerepelt, mindig bámulta ítélő tehetsége érett voltát, eszének termékeny erejét és tudásának bőségét (1791. apr. 12.)

E bizonyítványok három évi munkásságát méltányolták. Leydából Göttingába ment s egy félévig hallgatta Pál leveleinek magyarázatát Eichorn Jo. Godofrédtól; a három utolsó száz év legnevezetesebb forradalmainak történetét Spittler L. T.-tól és statistikát Schlözer

Aug. Lud.-tól. — 1791. szeptember végén és october elején kapta ki e tárgyakról bizonyítványait s készült hazafelé, valószínűleg Svájczen keresztül; így inkább érthető, hogy genfi leányt vett feleségül.

De készült azért is, mivel 1790-ben megígérte Bethlen Pál grófnak, hogy hazajön. Ez ígéretet csak következtetni lehet Bethlen Pál gróf 1790. évi leveléből, melyben ezélok arra, hogy Szilágyi 1790. tavaszához két esztendőre határozta meg lejövetelét, de a gróf, tekintettel előhaladott korára, főképen pedig nagyobb unokájára, igen hosszúnak találta e határidőt; mert a nagyobbik unokája már logicus lévén, két esztendőre volt szükség, hogy a felsőbb tudományokban, „immár jártos, költös légyen, sőt akkor már közelit az az idő is, hogy akademiákra induljon“; ehhez képest, ha tiszteletes urnak kedve leszen unokái mellé jőni, több időt részéről nem ígérhet másfél esztendőnél. Ez alatt tiszteletes uram is maga cursusát a közhaszonra végezheti.

Egyébként így folytatja levelét: „Igaz dolog, hogy ha a környüállások megengedték volna, eddig is unokáimat collegiumba szerettem volna taníttatni, de másfelől nem lehet tagadni, hogy collegiumainkban az nagy szabadság által annyira ment a corruptio, hogy bizony irtózzani kezdettünk a gyermekeinket collegiumba adni; mindazonáltal én a tiszteletes uram szerencsáját, ha valamely collegiumba vocatioja adatnék, tartóztatni nem kívánám, annyival is inkább, mivel tiszteletes uramnak legalább még eddig semmi segedelemmel nem voltam; hanem ezen történetbe valami expedienst találnék, hogy vagy unokáimat is tiszteletes urammal együtt azon collegiumba bocsátanám, melyben hivatala esnék, vagy pedig más-képen provideálnék rólok.

Reményét fejezi ki ezután, hogy Szilágyi a természeti, nemzetközi és polgári jogra már elkészült s taníthatja unokáit, de kéri, hogy különösen a mathematica gyakorlati részére ne sajnálja készülni, mert a polgári életben igen kevés hasznát lehet venni azon tudományoknak, melyek csak speculatiókból és theoriákból állanak.

E levél Bonyhán kelt 1790. maj. 30.-án. A másfél év 1791. őszén volt letelőben, tehát ez az egyezkedés is ösztönözhetette hazatérésre; de nem lehet megállapítani, hogy merre vette útját, mikor

érkezett meg. 1792 szept. közepén már Kolozsvárt volt, azonban nem tudható, minő állásba jutott segédpappá lételéig.

1794-től kezdve pontos jegyzéket vezetett bevételeiről, külön-külön a keresztelés, temetés, esketés alkalmával kapott összegekről, mindenütt jelezvén, hogy mikor, kinek, kit keresztelt? kit, mikor, hány éves korában, hol temetett el? kiket esketett össze; mintha különálló anyakönyvet akart volna vezetni. A keresztelés legkisebb díja 12 kr.; egyébként szerepel a díjak közt 14, 15, 17, 20, 30, 34, 37 kr., 1—2 rh. frt., 4 rhfrt. 32 kr. Katona Zsigmond és Bethlen Juliánna gróf Pál nevű fiáért 1797. jun. 15-én 9 rhfrt; 1802. máj. 2. Bethlen Gergely gr. és Bethlen Klára grófnő Krisztina nevű leányáért 30 rh. frt; június 6-án Rhédei Ádám gr. és Teleki Mária grófnőtől Farkasért 90 rh. frt; 1803. dec. 4. Bethlen Gergely gr. és nejétől Borbáraért 30 rh. frt; 1804. márcz. 25. Iktári Bethlen Sámuel és Simén Klárától Domokosért 20 rhfrt. 1805. febr. 24. Bethlen Gergely gr. és Bethlen Klára grófnőtől Polyxénáért 30 rh. frt; 1806. jan. 6. Rhédei Ádám gr. és Teleki Mária grófnőtől Ádámért 90 rhfrt; 1807. apr. 10. Bethlen Gergely gr. és Bethlen Klára grófnőtől Lajosért 40 rh. frt.

A későbbi kereszteléshez nincsenek jegyezve összegek.

A temetés legkisebb díja 1 rh. frt. 8 kr. Gyakran fizettek 2, 3, 4 rh. frtot; 15, 30, 40 rh. frtot ritkábban; az előkelő családok többet is, pld. 1802. szept. 12. Wass Krisztina grófnő, Kemény Miklós br.-néért 90 rh. frtot; 1806. márcz. 30. Toldalagi László grófért 100 rhfrtot; 1807. máj. 3. Vita Sámuelért 54 rh. frtot; 1807. máj. 31. Rhédei Mihály gr. özvegye Bánfi Teréz brnőért 200 rhfrtot; 1809. oet. 1. Berkeszen Katona Mihály consiliariusért 150 rhfrt; 1809. dec. 7. Teleki Kata gr.-nő és unokája Rhédei Ádámért 200 rh. frt; 1810. jan. 7. Wesselényi Miklós br.-ért 100 rh. frt; 1811. máj. 5. Wesselényi Farkas br.-ért aranyban 108 rh. frt; 1813. ápr. 25. Toldi Sára Teleki Lajosné gr.-nőért arany 45 rh. frt; 1816. apr. 4. Bethlen Gergely gr.-ért 12 arany 54 rhfrt; 1816. ápr. 21. Teleki Lajos gr.-ért 200 rh. frt; 1822. szept. 15. Bánffi György gr. gubernatorért 300 rh. frt; 1795. jan. 11. Teleki Sára Bethlen Pálné gr.-nőért M.-vásárhelyt 90 rh. frt; 1795. márcz. 1. Keszei Borbára Somai Sándornéért Fodorházán 18 rh. frt; 1795. dec. 6. Bethlen Pál gr. generálisért 90 rh. frt; 1797. apr. 2. Kendeffi Jánosné Teleki Polyxéna gr.-nőért 72 rh. frt;

1797. máj. 4. Bethleni Bethlen Pál gr.-ért (82 eszt.) 100 rh. frt; 1798. apr. 15. Bethlen Gergelyné Kendeffi Ráchel grnőért 108 rh. frt; 1798. szept. 30. Ifj. Teleki Domokos gr.-ért a külmagyar-u. templomban 54 rh. frt; 1800. márcz. 6. Gyulai József gr.-ért (80 esztendő volt) 54 rh. frt; 1800. márcz. 16. Bethlen Anna gr. kisasszonyért (10 eszt.) 45. rh. frt; 1800. szept. 28. Bánfi Zsigmond br. főhadnagyért oratio 36 rh. frt; 1801. jan. 4. Kendefi János gr.-ért Órallya-Boldogfalván 100 rh. frt; 1802. febr. 21. Teleki Imre gr.-ért (70 eszt.) 83 rh. frt. 20 kr.

Az esketések díjai közt egyszer fordul elé 34 kr.; a rendes díj 51 kr., 1—3 rh. frt díj ritkán látható a jegyzékben; a Bethlen Gergely gr. és Bethlen Klára gr.-kisasszony összesketéséért 1801. febr. 24-én 40 rh. frt. van följegyezve.

E jegyzetek mellé vannak esatolva a kereszteléskor, esketéskor, temetéskor, urvaesora osztáskor mondandó mintakönyörgések.

A papi és professori fizetés szegényes volt, de Szilágyi ebből is tudott megtakarítani s a mit mellékesen szerzett papi működésével, egészen félretette. Nines adat reá, hogy feleségével valamit kapott volna. Valószínű, hogy saját keresményéből vásárolt Kolozsvárt a belső közép-uteza déli során, Toroczka Pál gr. és neje Teleki Juliánna grófnőtől egy házas telket hétezer rhénes váltó frtért 1814 márcz. 1-én s ki is fizette 1815 jan. 12-ig.¹ Ugyanesak 1814. ápr. 1-én egy majort is vásárolt külső magyar-utezában Csiki Antal és Csiki Dávid gubernialis cancellistáktól 2500 váltó rh. frton.² Ennek épületeire fordított 2963 frtot. — 1820.-ban 1617 v. rh frtot költött a közép utezai ház kőműves és ács munkáira.

E vásárlások csak úgy sikerültek, hogy Szilágyi 5000 v. rh. frt. kölcsönt kapott Rhédei Ádám gr.-tól és nejétől Teleki Mária grófnőtől, de a felvett kölcsönt 1816 július 18-ig törlesztette 1000—1000 frtjával.

1818 octóberétől 1822. január 3-dikáig adott és küldött fiának ifj. Szilágyi Ferencnek külföldi útjára 4576 v. rh. frt 50 krt. Fia elköltött a magából 527 v. rh. frtot s így a külföldi tanulmányozás és utazás 5104 v. rh. frtba került az id. Szilágyi Ferenc följegyzései szerint.

¹ Házi dolgainknak jegyzőkönyve, 1. l.

² É telek ma 10. sz. a van.

Ezt a nagy költséget nem bírta volna fedezni Szilágyi eddig szerzett vagyonából, a tőke megesorbítása nélkül. De volt szerencséje is. 1818. szeptemberétől Kemény Sámuel és Bethlen Domokos gr. urfiak nevelését, tartását reá bízták, egyik—egyikért 1000—1000 váltó frtot fizettek évenként s minden szükséges terménynyel, borral stb. ellátták asztalát négy éven át. Egy év példája felvilágosítást adhat a küldemények arányáról, értékéről. Gerendről hoztak a harmadik esztendőre 110 tyukot, 750 tojást, 12 pulykát, 16 ludat, 96 véka búzát, 75 veder bort, 10 véka törökbúzát, 2 véka borsót, másfél véka fuszujkát (babot), másfél véka aszalt szilvát, egy veder szilvaizet, két veder írósvajat, két kövér sertést, 2 veder hájzsirt. — Ugyanennyit küldtek a másik ifjuért.

A háztartás gondja tehát nem terhelte, volt négy évig évenként 2000 frt. mellékes bevétele s így áldozhatott fia nevelésére.

DR. TÖRÖK ISTVÁN.